

УДК 81'373

UDC 81'373

ІДЫЯМАТЫЧНАСЦЬ ЯК ЛІНГВІСТЫЧНАЯ ПРЫМЕТА АФАРЫСТЫЧНЫХ АДЗІНАК

IDIOMATICITY AS A LINGUISTIC PROPERTY OF APHORISTIC UNITS

Я. Я. Іваноў,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
загадчык кафедры тэарэтычнай і прыкладной
лінгвістыкі МДУ імя А. А. Куляшова

Ye. Ivanov,

PhD in Philology, Associate Professor, Head of the
Department of Theoretical and Applied Linguistics,
Mogilev State University, named after A. Kuleshov

Паступіў у рэдакцыю 11.04.19.

Received on 11.04.19.

У артыкуле разглядаецца спецыфіка ідыяматычнасці афарыстычных адзінак на матэрыяле беларускай, рускай, польскай і англійскай моў. Устаноўлена, што ідыяматычнасць афарызма дэтэрмінуецца як моўнымі, так і пазамоўнымі фактарамі, выяўляецца цалкам (у яго агульным значэнні) ці часткова (у значэннях яго структурных частак і/або асобных кампанентаў), утвараецца паводле узуральнага ці аказіянальнага зруху значэння, можа быць вынікам камбінацыі розных фактараў і відаў свайго праяўлення. Ідыяматычнасць афарызмаў характарызуецца градуальнасцю, можа мець «нулявую ступень» (г. зн. увогуле адсутнічаць). Ідыяматычнасць афарызмаў і фразеалагізмаў істотна адрозніваецца (пераасэнсаваныя цалкам афарызмы захоўваюць агульнае прамое значэнне). Ідыяматычнасць мэтазгодна кваліфікаваць як катэгарыяльную прымету афарыстычных адзінак (у шэрагу іншых прымет), аднак нельга разглядаць у якасці вызначальнай (субстанцыяльнай) уласцівасці афарызма як катэгорыі лінгвістычных адзінак.

Ключавыя словы: афарыстычная адзінка, лінгвістычная катэгорыя, катэгарыяльная прымета, ідыяматычнасць.

The article deals with the peculiarities of the idiomaticity of aphoristic units based on the material of the Belarusian, Russian, Polish and English languages. The idiomaticity of aphoristic units is determined by both linguistic and extra linguistic factors, it manifests itself completely (in general meaning) or partially (in the meaning of structural parts and/or separate components), it is formed by the common or random shift in the meaning; it may be the result of combinations of various factors and types of manifestation. The idiomaticity of aphorisms is characterized by graduation, it may have a "zero degree" (complete absence). The idiomaticity of aphorisms and phraseological units is significantly different. It is expedient to qualify the idiomaticity as a categorical feature of aphoristic units (in a number of other features), but it cannot be considered as a defining (substantial) property of aphorism as a category of linguistic units.

Keywords: aphoristic unit, linguistic category, categorical sign, idiomaticity.

Уводзіны. У мовазнаўстве афарызмы шырока вучаюцца як аб'ект лінгвістыкі тэксту, стылістыкі, фразеалогіі, парэміялогіі, лінгвакраіназнаўства [1], ствараюцца комплексныя лінгвістычныя апісанні афарызма як фразавыя тэксту (у рускай [2] і украінскай [3]), а таксама як маўленчай і моўнай адзінкі (на матэрыяле беларускай мовы [4], рускай, польскай, англійскай, нямецкай моў [5–7]). Разам з тым, агульнапрынятага лінгвістычнага разумення афарызма не сфарміравалася. Найбольш спрэчнымі з'яўляюцца спробы акрэсліць яго прыметы. Так, у вызначэнні афарызма выкарыстоўваюцца паняцці «лаканічны», «арыгінальны», «глыбокі», «дасканалы», «яскравы», «трапны» і да т. п., якія не з'яўляюцца ўласна мовазнаўчымі [4, с. 28]. У апошні час акрэслілася тэндэнцыя да пошуку адной вызначальнай уласцівасці (прыметы) афарызма, на падставе якой можна было б аб'яднаць усе тыя

разнастайныя паводле зместу і формы выразы, якія звычайна называюцца «афарызмамі», у адну катэгорыю адзінак. У якасці такой прыметы прапануецца ідыяматычнасць [8], «выслоўнасць» (прыналежнасць да маўленчага жанру выслоўяў) [9], «канцэптэпальнасць» (адлюстраванне найбольш актуальных для носьбітаў мовы паняццяў-«канцэптаў») [2, с. 27], пашпартызаванасць (вядомасць носьбітам мовы яго аўтара) [2, с. 29–30], узнаўляльнасць [10] ці інш. Аднак усе названыя прыметы ўласцівы не толькі афарызмам, але і многім іншым відам выказванняў, што не звужае паняцце афарызма да асобнай лінгвістычнай катэгорыі, а наадварот, пашырае яго да любога выказвання, якое з'яўляецца ідыяматычным, пашпартызаваным, узнаўляльным і г. д.

Неакрэсленасць лінгвістычнага паняцця афарызма абумоўлівае яго вызначэнне ad hoc, калі даследчык разумее афарызм так,

як гэта больш адпавядае індывідуальнай парадыгме лінгвістычных і філалагічных ведаў, а таксама таму моўнаму матэрыялу, які ў дзённым выпадку аналізуецца. Зразумела, што гэта прама ўплывае не толькі на рэпрэзэнтацыйнасць, але і на ступень верыфікаванасці вынікаў мовазнаўчага вывучэння афарызма. Таму найбольш актуальнай праблемай лінгвістыкі афарызма з'яўляецца вызначэнне і апісанне яго катэгарыяльных прымет як аб'екта мовазнаўства.

У папярэднім даследаванні [11] быў прапанаваны і ў агульных рысах абгрунтаваны шэраг уласна лінгвістычных прымет афарызма як спецыфічнай катэгорыі звышслоўных адзінак. Адною з такіх прымет мэтазгодна лічыць ідыяматычнасць, якая ў дачыненні да афарызма патрабуе асобнага вывучэння фактараў і відаў свайго працягнення.

Мэта даследавання – вызначыць і апісаць спецыфічныя характарыстыкі ідыяматычнасці як уласна лінгвістычнай прыметы афарызма ў аспекце яго разумення як асобнай катэгорыі звышслоўных адзінак.

Матэрыялы і метады. Метадалагічнай асновай вызначэння і апісання лінгвістычных прымет афарызма з'яўляецца яго разуменне, па-першае, як асобнай катэгорыі звышслоўных адзінак, па другое, як складанага аб'екта, што на падставе ўласцівых яму розных прымет можа ўтвараць больш аднаго мноства з іншымі блізкімі яму па сваіх структурных і функцыянальных уласцівасцях аб'ектамі (прыказкамі, крылатымі выразамі, літаратурнымі выслоўямі, спантанымі выказваннямі ў гутарковай мове, тэкстамі масавай камунікацыі і інш.). Пры вызначэнні і апісанні прымет афарызма як асобнай катэгорыі лінгвістычных адзінак мэтазгодна выкарыстоўваць камбінаваныя дэдуктыўны і індуктыўны метады, сінтэз і аналіз лінгвістычных фактаў (на матэрыяле розных моў і разнастайных форм іх існавання) [4, с. 7].

Фактычны матэрыял даследавання складаюць афарыстычныя адзінкі беларускай, рускай, польскай і англійскай моў, атрыманыя паводле выбаркі з літаратурных тэкстаў, жывой гутарковай мовы, лексікаграфічных крыніц (усяго больш за 12 000 адзінак, амаль прапарцыянальна прадстаўленых у чатырох мовах), адлюстраваныя ў падрыхтаваных аўтарам слоўніках [12–16] і слоўнікавых матэрыялах [17, 18], а таксама ў шэрагу іншых арфаграфічных крыніц [19; 20].

Вынікі даследавання і іх абмеркаванне. Да лінгвістычна рэlevantных прымет афарызма (г. зн. такіх, што характарызуюць яго як прадукт маўленча-мысленчай дзейнасці), мэтазгодна адносіць звышслоўнасць, аднафразавасць, абагульненасць, намінацыйнасць, дыскурсіўную самастойнасць, тэкставасць (ужыванне як асобнага тэксту), узнаўляль-

насць, устойлівасць, ідыяматычнасць [11]. Названыя прыметы можна размежаваць на аблігаторныя (што ўласцівы ўсім афарызмам) і факультатыўныя (што ўласцівы афарызмам толькі пэўных разнавіднасцей [4, с. 82]), катэгарыяльна вызначальныя (што ўласцівы толькі афарызмам) і катэгарыяльна агульныя (што ўласцівы як афарызмам, так і іншым катэгорыям звышслоўных адзінак). На падставе акрэсленых прымет афарызма можна вызначыць паняцце афарыстычных адзінак як лінгвістычнай катэгорыі. Афарыстычныя адзінкі (афарызмы) ва ўласна лінгвістычным разуменні – гэта аднафразавыя, намінацыйныя, дыскурсіўна самастойныя, пераважна звышслоўныя, узнаўляльныя, устойлівыя адзінкі, якім могуць быць уласцівы ідыяматычнасць і ўжыванне як асобнага тэксту, і якія адрозніваюцца ад усіх іншых звышслоўных адзінак катэгарыяльна вызначальнай прыметай – адметнай абагульненасцю зместу (універсальнай абагульненасцю пазамоўнай рэчаіснасці) [11, с. 84].

Шэраг прымет афарыстычных адзінак (звышслоўнасць, узнаўляльнасць, устойлівасць, ідыяматычнасць) супадаюць з прыметамі фразеалагізмаў, аднак набываюць у афарызмах адметнае выяўленне, таму патрабуюць спецыяльнага абмеркавання.

Так, ідыяматычнасць у дачыненні да афарызмаў можна разумець у самым агульным выглядзе як катэгарыяльную ўласцівасць звышслоўных адзінак, што дэтэрмінуецца трыма фактарамі і складаецца з трох адпаведных субкатэгорый (паводле поглядаў А. М. Баранова і Д. А. Дабравольскага): пераінтэрпрэтацыі, непразрыстасці, ускладнення спосабу ўказання на дэнатат [21, с. 30–33]. Аднак усе названыя фактары ідыяматычнасці, на наш погляд, засноўваюцца на асіметрыі плана выяўлення і плана зместу моўнага знака, толькі ўтвараючы яе рознымі спосабамі [21, с. 33–50], таму ідыяматычнай варта лічыць любую звышслоўную адзінку, змест якой (цалкам або часткова) не вынікае (для ўсіх носьбітаў мовы) з сумы значэнняў яе кампанентаў, раўназначных слову або большых за слова. Разгляд афарыстычных адзінак у тэрмінах ідыяматыкі адпавядае сучасным поглядам на яе межы і на семантычную прыроду афарызма [10, с. 8–10; 19, с. 22].

Даследаванне паказала, што ідыяматычнымі афарызмы могуць быць як цалкам (паводле свайго агульнага зместу), так і часткова (паводле зместу структурных частак, асобных кампанентаў); як узнаўляльныя (рэгулярна або разова), так і тыя, што ствараюцца ў маўленні. Напрыклад: *Каб сонца засланіца – вушэй аспіных мала (К. Крапіва)* (крылаты афарызм створаны аўтарам як мараль байкі «Асёл, Сава і Сонца» адначасова ў прамым і ў алегарычным сэнсе, але ўжываецца толькі ў пера-

носным агульным значэнні ‘Справядлівую справу не перамагчы; праўду не схаваш’); руск. *От сумы да от тюрьмы не отказывайся (не отрекайся)* (пераасэнсаваны адзін слоўны кампанент *сума* ‘сімвал жабрацтва’); польск. *Dzieciństwo jest jak zatarte oblicze na złotej monecie, która dzwięczy czysto* (Т. Różewicz) (пераасэнсавана структурная частка афарызма *... jak zatarte oblicze na złotej monecie, która dzwięczy czysto*); англ. *First catch your hare* (прыказка «Спачатку злавіце вашага зайца» ужываецца ў агульным пераносным сэнсе ‘Дзейнічайце абачліва, без залішняга аптымізму’) і да т. п.

У цалкам ці часткова пераасэнсаваных афарыстычных адзінках розных відаў заўсёды захоўваецца прамы, літаральны змест (безадносна ступені яго адпаведнасці рэальнаму свету), акрамя нешматлікіх выпадкаў страты ўнутранай формы, калі прататып пераасэнсаванага афарызма не мае сэнсу, зместава невытлумачальны, г. зн. без ведання кантэксту ўтварэння не адпавядае ніводнай з магчымых актуальных карцін свету (часцей у прыказках), напрыклад: *З выбірачкі выбераш гарачку, а калі з раду, то нуду; У айчыма чэрці пад вачыма* (прыказкі); руск. *Дважды два – стеариновая свечка* (И. С. Тургенев, «Рудин»); *На воре шапка горит*; польск. *Nie rob z tata wariata, a z taty panoramy*; англ. *The child is father of the man* (W. Wordsworth, “My Heart Leaps Up When I Behold”) («Дзіця – гэта бацька чалавека»); *There are wheels within wheels* (“Ёсць колы ў сярэдзіне колаў”) і да т. п. Адзінкі са страчанай унутранай формай складаюць не больш за 3 % устойлівых афарызмаў у кожнай з прааналізаваных моў.

Асобныя пераасэнсаваныя слоўныя кампаненты ў складзе афарызма не абавязкова ўплываюць на зрух яго агульнага значэння (цалкам ці структурнай часткі). Напрыклад: *Зяць любіць узяць* (пазаслоўнікавае пераноснае значэнне браць / узяць ‘карыстацца матэрыяльнай дапамогай (бацькоў жонкі)’ не прыводзіць да зруху агульнага значэння прыказкі); руск. *Язык до Киева доведет* (з двух пераасэнсаваных кампанентаў прыказкі – *язык* ‘той, хто размаўляе, пытае’ як персаніфікацыя здольнасці выражаць у слоўнай форме свае думкі і *до Киева* ‘куды заўгодна, далёка’ як метанімічнае пашырэнне зыходнага значэння – толькі першы ўдзельнічае ва ўтварэнні яе агульнага пераноснага значэння ‘Пытаючыся, пра ўсё даведаешся, усё знойдзеш’); польск. *Tylko wielcy artyści mogą się czuć wobec sztuki małymi* (пераноснае значэнне *mały* ‘nieznaczący’ не ўплывае на агульны прамы сэнс афарызма); англ. *Brevity is the soul of wit* (W. Shakespeare, «Hamlet») (пераноснае значэнне *soul* ‘аснова’ не змяняе агульны прамы сэнс афарызма ‘Сцісласць з’яўляецца асновай дацціпнасці’) і да т. п.

У той жа час пераноснае агульнае значэнне афарызма можа быць сумай пераносных значэнняў яго слоўных кампанентаў. Напрыклад: *Напісанае застаецца* (агульнае значэнне ‘Мастацкія творы захоўваюцца ў памяці пакаленняў’ складаецца з пераносных сэнсаў *напісанае* ‘мастацкі твор’ і *застаецца* ‘захоўваецца ў памяці’); руск. *Куй железо, пока горячо* (агульнае значэнне ‘Спяшайся рабіць што-н., пакуль ёсць магчымасць, спрыяльныя ўмовы і г. д.’ з’яўляецца спалучэннем пераносных значэнняў *дзвюх* структурных частак *куй железо* ‘спяшайся рабіць што-н.’ і *пока горячо* ‘пакуль ёсць магчымасць, спрыяльныя ўмовы і г. д.’); польск. *Co głowa, to rozum* (агульнае значэнне ‘Што чалавек, то погляд, меркаванне’ або ‘Кожны чалавек мае ўласныя погляды, меркаванні’ складаецца з пераносных значэнняў *głowa* ‘чалавек’ і *rozum* ‘погляд, меркаванне’); англ. *Fine feathers make fine birds* (агульнае значэнне ‘Багаты строй абумоўлівае значнасць чалавека’ з’яўляецца сумай пераносных сэнсаў слоўных і звышслоўных кампанентаў *fine feathers* «прыгожыя пёры» як ‘багаты строй’, *make* «рабіць» і г. д. як ‘абумоўліваць’, *fine birds* «прыгожая птушка» як ‘значны чалавек’) і да т. п.

Ідыяматычнасць афарызма можа ўзнікаць паводле як уласна моўных, так і пазамоўных фактараў [10], быць вынікам як узуальнага, так і аказіяльнага зруху значэння (цалкам, пэўнай структурнай часткі, асобнага кампанента). Напрыклад: *Поки Юрка не меў чына, / Быў нішто сабе дзяціна* (Я. Купала, «Чары») (агульнае значэнне ‘Пасада псуе нават добрага чалавека’ ўтварылася пад уплывам пазамоўных фактараў – абагульнення вобраза *Юркі* ў іранічным плане «пакуль не меў пасады, быў добры», а таксама з удзелам моўнага фактара – значэння фразеалагізма *нішто сабе* ‘добры’); руск. *Не подмажешь, не поедешь* (першы кампанент мае ўзуальнае пераноснае значэнне *подмазать* ‘даць хабар’, а другі – аказіяльнае поехат’ ‘дабіцца чаго трэба’); польск. *Niech sobie ten przypis przeczyta elita, / że każda smietanka na deser jest bita* (S. J. Lec) (пераносны сэнс утвараецца дзякуючы мастацкім прыёмам – рэальнаму вобразу «*smietanka na deser jest bita*» і іроніі «*elita... jest bita*») і да т. п.

Ідыяматычнасць уласціва афарызму ў рознай ступені (характарызуецца градуальнасцю), можа ўзнікаць пад уплывам адначасова некалькіх фактараў (як моўнага, так і пазамоўнага), з’яўляецца вынікам камбінацыі розных відаў свайго праяўлення. Напрыклад: *Хлеб-соль еш, а праўду рэж* (ужыванне фразеалагізмаў *хлеб-соль* ‘1. Харч, яда. 2. Пачастунак’ і *рэзаць праўду* <ў вочы> ‘казаць адкрыта, смела’ спалучаецца з рэальным вобразам, «намаляваным» сюжэтам «частавацца ці карміцца ў каго-небудзь і яму ж казаць усё

як ёсць, нават неприемнае»); руск. *Не добро быти человеку единому* (Бытие 2, 18) (зрух агульнага значэння мінімальны і абумоўлены толькі канатацыяй узнёсласці, старажытнасці за кошт ужывання кніжных слоўных адзінак і архаічных граматычных форм *не добро, быти, единому*); польск. *Litera prawa powinna być włączona do alfabetu* (S. J. Lec) (камбінуюцца ўзуальнае пераноснае значэнне выразу *litera prawa* 'літаральнае разуменне юрыдычнай фармулёўкі, фармальны бок прававога тэксту' з мастацкім вобразам «*być włączona do alfabetu*» і іранічнай канатацыяй «*powinna*»); англ. *A growing youth has a wolf in his belly* (часткова перасэнсаванае значэнне 'Падлетак заўсёды хоча есці' складаецца з нерэальнага вобраза *have a wolf in belly* «мець воўка ў жываце» і перыфразы *a growing youth* 'малады чалавек, які расце' замест *young* 'падлетак') і да т. п. Пераважная колькасць афарызмаў характарызуецца частковай ідыяматычнасцю (пераасэнсаванасцю толькі нейкай структурнай часткі ці асобных кампанентаў). Найвышэйшая ступень ідыяматычнасці ўласціва афарыстычным адзінкам з цалкам перасэнсаваным агульным значэннем і страчанай унутранай формай.

Ідыяматычнасць не з'яўляецца для афарызма аблігаторнай прыметай з прычыны існавання вялікай колькасці афарыстычных адзінак (і ўзуальных, і аказіянальных), для якіх не характэрна асіметрыя паміж іх зместам і планам выражэння (ні цалкам, ні часткова). Такія афарызмы маюць «нульваю ступень» ідыяматычнасці. Напрыклад: *І ў няшчасці, і ў радасці без дружбы чалавеку нельга быць* (К. Чорны, «Насцечка»); *Брат любіць сястру багатую, а мужык жонку здаровую; Кожнаму сваё дзіця міла*; руск. *Не всякому слуху верь; Учитесь никогда не поздно*; польск. *A literatem nie kazdy jednak być może* (R. Berwiński); *Recydywa gorsza od choroby*; англ. *Neither a borrower nor a lender be* (W. Shakespeare, «Hamlet») («Не будзь ні пазычальнікам, ні крэдытарам»), *Circumstances alter cases* («Абставіны змяняюць справы»); *Dying is as natural as living* («Паміраць гэтак жа натуральна, як і жыць») і да т. п.

Ідыяматычнасць мэтазгодна разглядаць як катэгарыяльную прымету афарызма, аднак нельга разумець у якасці вызначальнай уласцівасці яго як катэгорыі лінгвістычных адзінак, паколькі ідыяматычнымі могуць быць таксама і іншыя звышслоўныя адзінкі, найперш фразеалагізмы, а таксама розныя віды ўстойлівых фраз – крылатыя выразы, разнастайныя на-

родныя выслоўі і г. д. (з якімі афарызмы, будучы фразамі, у тым ліку ўстойлівымі, часткова перакрываюцца).

У сувязі з вызначэннем ідыяматычнасці як адной з лінгвістычных прымет афарызма паўстаюць праблемы суадносін яго з фразеалагічнымі адзінкамі і апісання яго семантычнай спецыфікі. Вырашэнне гэтых праблем патрабуе асобнага вывучэння. Аднак, як паказала даследаванне, відавочна істотнае адрозненне фразеалагічных і афарыстычных адзінак паводле ідыяматычнасці. Так, фразеалагізмы – гэта толькі ідыяматычныя ў той ці іншай ступені адзінкі, тады як многія афарызмы могуць мець толькі прамое агульнае значэнне. У фразеалагізмах заўсёды знікае агульнае прамое значэнне прататыпа, тады як у цалкам перасэнсаваных афарыстычных адзінках яно, як правіла, захоўваецца. У фразеалагізмах семантычны зрух хоць бы аднаго кампанента непазбежна ўтварае агульнае пераноснае значэнне, тады як у афарызмах пераносны сэнс асобнага слоўнага кампанента не заўсёды спараджае зрух агульнага прамога значэння.

Заклучэнне. Ідыяматычнасць афарызма мэтазгодна разглядаць як яго ўласна лінгвістычную ўласцівасць. Разам з тым, ідыяматычнасць не з'яўляецца ні аблігаторнай, ні катэгарыяльна вызначальнай прыметай афарызма як лінгвістычнай адзінкі, паколькі, з аднаго боку, уласціва не ўсім афарызмам, а з другога – характарызуе і іншыя звышслоўныя адзінкі.

Ідыяматычнасць афарызма дэтэрмінуецца як моўнымі, так і пазамоўнымі фактарамі, выяўляецца ў межах як агульнага значэння афарызма, так і значэння яго структурных частак ці асобных кампанентаў, утвараецца паводле як ўзуальнага, так і аказіянальнага зруху значэння, можа быць вынікам разнастайных камбінацый розных фактараў і відаў свайго праяўлення.

Ідыяматычнасць афарызма мае градуальны характар, але ў адрозненне ад ідыяматычнасці фразеалагічных адзінак можа быць «нульвой ступені» (увогуле адсутнічаць). Пераасэнсаванне асобнага кампанента не абязкова ўтварае агульны пераносны сэнс афарызма. У цалкам ідыяматычных афарызмах, як правіла, захоўваецца іх літаральны змест. Гэта дае падставы сцвярджаць аб прынцыпова рознай семантычнай арганізацыі афарызмаў і фразеалагізмаў, што стварае адметнасць моўнай прыроды афарыстычных адзінак як лінгвістычнай катэгорыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Иванов, Е. Е. Лингвистика афоризма / Е. Е. Иванов. – Минск : Вышэйшая школа, 2018. – 304 с.
2. Королькова, А. В. Русская афористика / А. В. Королькова. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 344 с.

REFERENCES

1. Ivanov, Ye. Ye. Lingvistika afroizma / Ye. Ye. Ivanov. – Minsk : Vysheyshaya shkola, 2018. – 304 s.
2. Korolkova, A. V. Russkaya afroistika / A. V. Korolkova. – M. : Flinta : Nauka, 2005. – 344 s

3. Шарманова, Н. М. Украінська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. М. Шарманова. – Кривий Ріг, 2005. – 217 с.
4. Іванов, Я. Я. Афарыстычныя адзінкі у беларускай мове / Я. Я. Іванов. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. – 208 с.
5. Іванов, Е. Е. Лінгвістыка афоризма / Е. Е. Іванов. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. – 156 с.
6. Іванов, Я. Я. Дыферэнцыяльныя прыметы афарызма / Я. Я. Іванов. – Магілёў : Брама, 2004. – 160 с.
7. Іванов, Я. Я. Праблемы лінгвістычнага вывучэння афарызма / Я. Я. Іванов. – Магілёў : Брама, 2003. – 194 с.
8. Леванюк, А. Я. Лексіка-граматычныя і семантыка-стылістычныя асаблівасці беларускага паэтычнага афарызма : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / А. Я. Леванюк ; Беларускі дзярж. ун-т. – Мінск, 2002. – 19 с.
9. Назаранка, Ю. В. Выслоўе у мове твораў Якуба Коласа : камунікацыйна-маўленчы статус, класіфікацыя, моўна-стылістычныя асаблівасці : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / Ю. В. Назаранка ; Беларускі дзярж. ун-т. – Мінск, 2003. – 21 с.
10. Мечковская, Н. Б. Жанры афористики и градация высказываний по степени идиоматичности / Н. Б. Мечковская // Жанры речи. – 2009. – Вып. 6. – С. 79–111.
11. Іванов, Я. Я. Лінгвістычныя прыметы афарыстычных адзінак / Я. Я. Іванов // Ученые записки ВГУ им. П. М. Машерова. – 2018. – Т. 27. – С. 78–84.
12. Іванов, Я. Я. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст.: тлумачальны слоўнік / Я. Я. Іванов. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2011. – 164 с.
13. Словарь афоризмов и цитат из польской литературы XVI–XX веков = Słownik aforyzmów a cytatów z literatury polskiej od XVI do XX wieku / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2005. – 104 с.
14. Іванов, Е. Е. Русско-белорусский паремнологический словарь / Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2007. – 242 с.
15. Іванов, Я. Я. Польска-беларускі парэміялагічны слоўнік = Polsko-białoruski słownik paremiologiczny / Я. Я. Іванов, С. Ф. Іванова ; прад. і ўступ. арт. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2007. – 192 с.
16. Англа-беларускі парэміялагічны слоўнік = English-Belarusian Paremiological Dictionary / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2009. – 240 с.
17. Іванов, Я. Я. Афарыстыка мовы мастацкага твора. Паэма Якуба Коласа «Новая зямля»: лексікаграфічны аспект / Я. Я. Іванов. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2004. – 84 с.
3. Sharmanova, N. M. Ukrayinska aforystyka: strukturno-semnatchnyy ta funktsionalny aspekty : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / N. M. Sharmanova. – Kryvyy Rig, 2005. – 217 s.
4. Ivanou, Ya. Ya. Afarystychnyya adzinki u belaruskay move / Ya. Ya. Ivanou. – Magilyou : MDU imya A. A. Kulyashova, 2017. – 208 s.
5. Ivanov, Ye. Ye. Lingvistika afroizma / Ye. Ye. Ivanov. – Mogilev : MGU imeni A. A. Kuleshova, 2016. – 156 s.
6. Ivanou, Ya. Ya. Dyferentsyialnyya prymety afaryzma / Ya. Ya. Ivanou. – Magilyou : Brama, 2004. – 160 s.
7. Ivanou, Ya. Ya. Preamblemy lingvistychnaga vyvuchennya afaryzma / Ya. Ya. Ivanou. – Magilyou : Brama, 2003. – 194 s.
8. Levanyuk, A. Ya. Leksika-gramatychnyya i cemantykastylistychnyya asablivastsi belaruskaga paetychnaga afaryzma : autaref. dys. ... kand. filal. navuk : 10.02.01 / A. Ya. Levanyuk ; Belaruskі dzyarzh. un-t. – Minsk, 2002. – 19 s.
9. Nazaranka, Yu. V. Vyslouye u move tvorau Yakuba Kolasa : kamunikatsyyina-maulenchy status, klasifikatsyya, mouna-stylistychnyya asablivastsi : autaref. dys. ... kand. filal. navuk : 10.02.01 / Yu. V. Nazaranka ; Belaruskі dzyarzh. un-t. – Minsk, 2003. – 21 s.
10. Mechkovskaya, N. B. Zhanry aforistiki i gradatsiya vyskazyvaniy po stepeni idiomatichnosti / N. B. Mechkovskaya // Zhanry rechi. – 2009. – Vyp. 6. – S. 79–111.
11. Ivanou, Ya. Ya. Lingvistychnyya prymety afarystychnykh adzinak / Ya. Ya. Ivanou // Uchyonyye zapiski VGU im. P. M. Masherova. – 2018. – T. 27. – S. 78–84.
12. Ivanou, Ya. Ya. Krylatyya afaryzmy u belaruskay move: z inshamounykh litaraturnykh i falklornykh krynits VIII st. da n. e. – XX st. : tлумachalny slounik / Ya. Ya. Ivanou. – Magilyou : MDU imya A. A. Kulyashova, 2011. – 164 s.
13. Slovar aforyzmov i tsitat iz polskoy literatury XVI–XX vekov = Słownik aforyzmów a cytatów z literatury polskiej od XVI do XX wieku / pod red. Ye. Ye. Ivanova. – Mogilev : MGU im. A. A. Kuleshova, 2005. – 104 s.
14. Ivanov, Ye. Ye. Russko-beloruskiy paremiologicheskiy slovar / Ye. Ye. Ivanov, V. M. Mokiyenko. – Mogilev : MGU im. A. A. Kuleshova, 2007. – 242 s.
15. Ivanou, Ya. Ya. Polska-belaruski paremyalagichny slounik = Polsko-białoruski słownik paremiologiczny / Ya. Ya. Ivanou, S. F. Ivanova ; prad. i ustup. art. Ya. Ya. Ivanova. – Magilyou : MDU imya A. A. Kulyashova, 2007. – 192 s.
16. Angla-belaruski paremyalagichny slounik = English-Belarusian Paremiological Dictionary / Ya. Ya. Ivanou, S. F. Ivanova ; prad. i ustup. art. Ya. Ya. Ivanova. – Magilyou : MDU imya A. A. Kulyashova, 2009. – 240 s.
17. Ivanou, Ya. Ya. Afarystyka movy mastatskaga tvora. Paema Yakuba Kolasa “Novaya zyamlya”: leksika-grafichny aspect / Ya. Ya. Ivanou. – Magilyou : MDU imya A. A. Kulyashova, 2004. – 84 s.

18. *Иванов, Е. Е.* Английские пословицы: из литературы и в литературе: этимология, функционирование, варианты = English Proverbs: from Literary Texts, in Literary Texts: Etymology, Usage, Variability / Е. Е. Иванов, Ю. А. Петрушевская. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2016. – 76 с.
19. *Гаурош, Н. В.* Афарыстычныя выслоўі беларускіх пісьменнікаў / Н. В. Гаурош, Н. М. Нямяковіч. – Мінск : Вышэйшая школа, 2012. – 638 с.
20. *Леванюк, А. Я.* Майстры кажучь... : беларускія літаратурныя афарыстычныя выслоўі : слоўнік афарызмаў / А. Я. Леванюк. – Брэст : БрДУ імя А. С. Пушкіна, 2010. – 161 с.
21. *Баранов, А. Н.* Аспекты тэорыі фразеалогіі / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольскі. – М. : Знак, 2008. – 656 с.
18. *Ivanov, Ye. Ye.* Angliyskiye poslovitsy: iz literatury i v literature: etimologiya, funktsionirovaniye, varianty = English Proverbs: from Literary Texts, in Literary Texts: Etymology, Usage, Variability / Ye. Ye. Ivanov, Yu. A. Petrushevskaya. – Mogilev : MGU im. A. A. Kuleshova, 2016. – 76 s.
19. *Gaurosh, N. V.* Afarystychnyya vysloui belaruskikh pis-mennikau / N. V. Gaurosh, N. M. Nyamkovich. – Minsk : Vysheyshaya shkola, 2012. – 638 s.
20. *Levanyuk, A. Ya.* Maystry kazhuts... : belaruskaya litara-turnyya afarystychnyya vysloui : slounik afaryzmau / A. Ya. Levanyuk. – Brest : BrDU imya A. S. Pushkina, 2010. – 161 s.
21. *Baranov, A. N.* Aspekty teorii frazeologii / A. N. Baranov, D. O. Dobrovolskiy. – M. : Znak, 2008. – 656 s.